

12.6.2019

EOAK/3215/2018 ja EOAK/4806/2018

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

POLIISIN MENETTELY KOTIETSINNÄSSÄ YM.

1 KANTELU

Kantelija arvosteli kirjoituksissaan poliisin menettelyä seuraavasti.

1. Kantelijan mukaan siviiliasuinen henkilö, ilmeisesti poliisi, tarkasti hänen reppunsa 22.9.2016 junassa matkalla Kuopioon. Perillä Kuopiossa oli vastassa poliisipartio, joka otti hänet huostaansa. Kantelija kysyi, oliko siviilipukuisella henkilöllä oikeus tarkastaa hänen reppunsa. Asiassa kirjattu ilmoitus ei myöskään ollut totuudenmukainen, koska kantelija ei ollut sekava tai päihtynyt eikä hän maininnut mitään kannabiksen polttamisesta.
2. Samana päivänä oli ylikomisario A:n määräyksestä toimitettu kotietsintä kantelijan asunnossa Kuopiossa. Kantelija piti kotietsintää suhteellisuusperiaatteen vastaisena ja kysyi, oliko etsintä perusteltua tehdä suullisella määräyksellä. Kantelijan mukaan hänelle ei myöskään ilmoitettu oikeudesta kutsua etsintään todistaja.
3. Kantelijan mukaan hänelle ei pyynnöstään huolimatta määrätty puolustajaa, vaikka hän oli pidätettynä. Tämän vuoksi hän joutui maksamaan asianajajansa palkkion kokonaan itse.
4. Kantelija arvosteli myös sitä, että poliisi oli ilmoittanut Valviralle kantelijaan – joka tapahtuma-aikaan oli lääketieteen opiskelija – kohdistuneesta rikosepäilystä ja esitutkinnan sisällöstä ennen kuin edes syyte oli nostettu. Valviran asiassa käynnistämä selvitys viivästyttää kantelijan laillistamista.

2 SELVITYS

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Rikosilmoitukseen 5740/R/53203/16 on kirjattu, että torstaina 22.9.2016 ”*poliisille tuli ilmoitus, että Helsingistä Kuopioon saapuvassa junassa on sekavasti käyttäytynyt mies, joka on kävellyt Leatherman-veitsen kanssa terä avoimena junan käytävällä. Miehellä epäiltiin olevan hallussa huumausaineita.*” Itä-Suomen poliisilaitokselta saadun tiedon mukaan ilmoittaja oli poliisimies, ja hän oli se henkilö, jonka kanssa kantelija oli tekemisissä junassa.

Junan saavuttua Kuopioon vastassa oli poliisipartio. Rikosilmoituksen mukaan kantelija ”*vaikutti sekavalta ja jostakin aineesta päihtyneeltä ja hänet otettiin poliisin haltuun*”. Turvallisuustarkastuksessa kantelijan hallusta löydettiin Leatherman-veitsi ja repusta kannabiksen polttamiseen soveltuva piippu ja kannabisrouhetta kaksi grammaa kääreineen. Kantelija oli kertonut olevansa kuudennen vuoden lääketieteen opiskelija ja polttaneensa kannabista muutama päivä sitten.

Ylikomisario A:n määräyksestä toimitettiin klo 16.15 alkaen kotietsintä kantelijan asunnossa Kuopiossa epäillyn huumausainerikoksen perusteella. Asunnosta takavarikoitiin mm. neljä LSD-lappua, yksi Fentanyl-laastari, 72 grammaa tuntematonta rouhetta (joka osoittautui kielletyksi

psykoaktiiviseksi aineeksi) ja yhdeksän huumausaineeksi luokiteltavaa lääkeainetablettia. Kantelija pidätettiin ja hän pääsi vapaaksi kuulustelun jälkeen 24.9.2016 klo 14.20. Kantelijan kuulustelussa oli läsnä hänen avustajanaan asianajaja.

Pohjois-Savon kärjäoikeus tuomitsi kantelijan 1.3.2017 kuluttajamarkkinoilla kielletyn psykoaktiivisen aineen kiellon rikkomisesta, huumausaineen käyttörikoksesta ja toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapidosta 60 päiväsakkoon. Kantelija oli tunnustanut teot ja asia ratkaistiin kirjallisessa menettelyssä.

3.2 Kannanotot

Oikeusasiamiehestä annetun lain 3 §:n 2 momentin mukaan oikeusasiamies ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta lain noudattamisen, oikeusturvan tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Oikeusasiamiehellä on siten harkintavaltaa sen suhteen, miltä osin asia tutkitaan ja mihin toimenpiteisiin kantelu antaa aihetta.

3.2.1 Tapahtumat junassa

Kantelija on kyseenalaistanut sen, voiko siviiliasuinen poliisi tarkastaa hänen reppunsa.

Kuten edellä on todettu, saadun selvityksen mukaan kantelijan kanssa tekemisissä ollut henkilö oli poliisimies.

Poliisin hallinnosta annetun 15 c §:n 3 momentissa säädetään poliisimiehen toimimisvelvollisuudesta seuraavaa.

Poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka jos se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.

On huomattava, että tämä säännös koskee vain toimimisvelvollisuutta. Herää kysymys, onko poliisimiehellä oikeus toimia esimerkiksi toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan riippumatta tässä säännöksessä asetetuista edellytyksistä.

Aiemman poliisimiehen toimimisvelvollisuutta koskeneen saman sisältöisen säännöksen (poliisilain 9 § 3 momentti laissa 493/1995) esitöissä on todettu seuraavaa.

Poliisimiehellä on virka-asemansa mukaiset poliisilaissa tai muussa laissa säädetyt toimivaltuudet koko maassa riippumatta hänen toimialueestaan, jolla tarkoitetaan hänen toimiyksikkönsä virka-aluetta.

Poliisivaltuudet ovat poliisin tehtävien hoitamista varten voimassa poliisimiehen työ- ja vapaa-ajasta tai vuosilomasta riippumatta koko sen ajan, jonka hän toimii poliisimiesvirassa.

Poliisivaltuuksia käyttäessään poliisimies on mahdollisesta vapaa-ajastaan tai vuosilomastaan riippumatta virantoimituksessa. Virkatehtävät on tällöinkin suoritettava noudattaen tarkoin kaikkia niitä koskevia säännöksiä ja määräyksiä. Myös poliisiorganisaation mukaiset johtosuhteet ovat voimassa näissä tapauksissa.

Poliisivaltuuksien käyttö tapahtuu samasta syystä aina virkavastuulla, eikä poliisimiehen vapaa-aikanaan tai vuosilomansa aikana suorittaman virkatoimen pätevyys myöskään riipu siitä, olisiko virkatoimen suorittamiseen ollut toimivaltuuksien lisäksi lakiehdotuksen 9 §:n 3 momentissa tarkoitettu velvollisuus.

Näin ollen kyseisellä poliisimiehellä on ollut oikeus tarkastaa kantelijan reppu, jos henkilöntarkastuksen edellytykset ovat olleet olemassa. Henkilöntarkastus käsittää sen tutkimisen, mitä

tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa. Pakkokeinolain mukaan 8 luvun 31 §:n mukaan

Henkilöntarkastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi saadaan tehdä 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyin edellytyksin sille, jota on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta;
- 2) lievistä pahoinpitelystä;
- 3) näpistyksestä, lievästä kavalluksesta, lievästä luvattomasta käytöstä, lievästä moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta, murtovälineen hallussapidosta, lievästä alkoholirikoksesta;
- 4) lievästä vahingonteosta; tai
- 5) lievästä petoksesta.

Viitatussa (pakkokeinolain 8 luvun) 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa edellytetään, että etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä:

- a) 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto;
- b) 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja;
- c) vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus; tai
- d) seikka, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Käytettävissäni olevan selvityksen mukaan on ollut syytä epäillä kantelijaa jo junassa ainakin huumausaineen käyttörikoksesta. Muutoinkaan ei ole aihetta epäillä, etteivätkö henkilöntarkastuksen edellytykset olisi täyttyneet.

Asiaa ei ole aihetta selvittää enemmälti, eikä se tältä osin anna minulle aihetta toimenpiteisiin.

3.2.2 Rikosilmoituksen merkinnät

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella ei ole aihetta epäillä, että rikosilmoitukseen tehdyt merkinnät kantelijan käytöksestä tai muutoinkaan olisivat sillä tavoin virheellisiä, että ne antaisivat minulle aihetta toimenpiteisiin.

3.2.3 Kotietsintä

3.2.3.1 Kotietsinnän edellytykset

Kantelijan arvostelemasta kotietsinnästä laaditun pöytäkirjan mukaan kotietsintä on tehty epäillyn huumausainerikoksen perusteella huumausaineiden löytämiseksi. Paikalla asunnossa oli kaksi poliisimiestä ja kantelija.

Pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan

Yleinen tai erityinen kotietsintä saadaan toimittaa rikoksesta epäillyn hallinnassa olevassa paikassa, jos:

- 1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisöosakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja
- 2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä:
 - a) 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto;
 - b) 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja;
 - c) vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus; tai
 - d) seikka, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:ssä säädetään kaikkea pakkokeinojen käyttöä koskevasta suhteellisuusperiaatteesta seuraavaa.

Pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Pakkokeinolain 8 luvun 16:n mukaan

Kotietsintäpäätöksessä on mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä:

- 1) etsinnän kohteena olevat tilat;
- 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa;
- 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja
- 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset.

Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen.

Sekä huumausainerikoksen että huumausaineen käyttörikoksen rangaistusasteikko täyttää kotietsinnän perusterikokselle asetetut vaatimukset. Käsitykseni mukaan tässä tapauksessa onkin tältä osin kysymys vain siitä, oliko kotietsintä suhteellisuusperiaatteen vastainen. Se, että asunnosta löytyi huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä ja kiellettyä psykoaktiivista ainetta, ei ole merkitsevää tämän kysymyksen arvioinnissa. Suhteellisuusperiaatteen merkitys arvioidaan poliisilla päätöksentekohetkellä ennen etsintää olleiden tietojen perusteella.

Kotietsinnästä päättänyt ylikomisario A on todennut selvityksessään seuraavaa.

"Vanhempi konstaapeli [B:n nimi] soitti minulle puhelimella kyseisenä iltapäivänä ja kertoi junasta kiinniote-
tusta miehestä, jota oli syytä epäillä huumausaineen käyttörikoksesta. Miehen hallusta oli löytynyt huumaus-
aineita (kannabis).

[B:n nimi] esitti minulle kysymyksen, "voidaanko rikoksesta epäillyn hallinnassa olevaan asuntoon tehdä
yleinen kotietsintä sen selvittämiseksi, löytyykö sieltä tutkittavaan rikokseen liittyen lisää huumausaineita tai
seikkoja, joilla voi olla merkitystä rikoksen selvittämiseksi". [B:n nimi] perusteli esitystään sillä, että vaikka
kiinniottotilanteen hallusta löytyi vain vähäinen määrä huumausaineita, epäillyn käyttäytyminen ja seka-
vuus kiinniottotilanteessa (ei merkkejä alkoholista, myöntänyt käyttäneensä kannabista muutama päivä
aiemmin) antoi perustellun syyn olettaa, että hänen hallinnassaan olevasta asunnosta saattaisi löytyä seik-
koja, joilla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Ja lopulta näin myös kävi.

Jos arvioin omaa toimintaani näin jälkikäteen, kotietsinnän suorittaminen ei mielestäni ollut suhteellisuuspe-
riaatteen vastaista. Ratkaisevaa oli kiinniottotilanteessa poliisimiehen tekemät havainnot (käyttäytyminen ja
sekavuus) ja epäillyn kertomukset huumausaineiden käytöstä (eivät olleet uskottavia). Pelkkä 2g löydös
kannabis sativaa turvallisuustarkastuksen yhteydessä ilman kokonaisarviota olisi ollut suhteellisuusperiaat-
teen vastainen toimi. [B:n nimi] on kokenut huumausaineiden kenttävalvontaa tekevä poliisimies, joten luotin
100 % hänen ammattitaitoonsa tehdä esitys kotietsinnästä.

Annoin kotietsintämääräyksen [B:n nimi] suullisesti. Etsintämääräyksen annoin suullisesti, koska asian kii-
reellisyyden vuoksi (henkilö otettu kaupungilta kiinni) katsoin sen parhaimmaksi toimintatavaksi. En velvoit-
tanut [B:n nimi] hakemaan minulta etsintämääräystä ennen kotietsinnän suorittamista."

Vanhempi konstaapeli B on puolestaan kertonut seuraavaa.

"Alkutietojen ja ilmoittajan näkemyksen mukaan kyseessä oli sekava mies, ja sellaisen me muistini mukaan
kohtasimme Kuopion rautatieasemalla. Jos rikosilmoituksessa puhutaan sekavasta miehestä poliisin näkö-
kulmasta, niin se näkemys perustuu omaan yleiseen elämäkokemukseen sekä vankkaan kokemukseen
poliisin työssä. Olemuksesta kiinniottotilanteessa sekä tarkempi luonnehdinta tästä [kantelijan nimi] -nimi-
sestä henkilöstä ei ole mahdollista, koska minulla ei ole hänestä tarkempia muistikuvia, kuin ei myöskään
tuossa kiinniottotilanteessa ole ilmeisesti mitään erityistä mainittavaa tapahtunut, kun se ei ole mieleeni syö-
pynyt."

Korkein oikeus on ratkaisuisaan KKO:2014:57 ja 58 todennut kotietsinnän edellytyksien arvi-
oinnista muun muassa seuraavaa. Huomautan, että suhteellisuusperiaatetta koskeva esitutkin-
talain säännös on saman sisältöinen nykyisessä laissa kuin ko. tapauksissa sovellettu aiempi
säännös.

5. Asiassa sovellettavaan pakkokeinolain 7 luvun 1 a §:ään (402/1995) sisältyvän niin sanotun suhteellisuus-
periaatteen mukaan laissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan

pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Lainkohdan esitöissä todetaan, että pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos käytöllä saavutettava etu tai tavoiteltu päämäärä on järkevässä suhteessa pakkokeinon aiheuttamiin haittoihin tai vastakkaisiin etuihin tai arvoihin. Pakkokeinon käytöstä päätettäessä kokonaisharkinnassa on kiinnitettävä huomiota myös esimerkiksi siihen yksityiselämän loukkaukseen, joka seuraa pakkokeinon käytöstä. Mitä lievempi rikos on, sitä enemmän saattavat harkinnassa painaa pakkokeinon sallimista vastaan puhuvat näkökohdat (HE 22/1994 vp s. 34 ja 35).

6. Kotietsinnän edellytyksiä koskevia säännöksiä tulkittaessa ja sovellettaessa on lisäksi otettava huomioon, että kotietsinnällä puututaan perustuslain 10 §:n 1 momentin turvaamaan kotirauhaan. Vaikka pakkokeinolain kotietsintää koskevat säännökset perustuvatkin perustuslain mainitun pykälän 3 momentin mukaiseen valtuutukseen säätää lailla perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä, on näitä säännöksiä sovellettaessa otettava huomioon tarve turvata kotirauhan suojan toteutuminen myös käytännössä.

7. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus nauttia kotiinsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artiklan 2 kohdassa todetaan, että viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä esimerkiksi yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi tai terveyden tai moraalien suojaamiseksi.

8. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään korostanut sitä, että arvioitaessa 8 artiklan edellyttämää kotietsinnän välttämättömyyttä on kiinnitettävä huomiota siihen, onko etsinnästä johtuva puuttuminen kotirauhaan ollut järkevässä suhteessa etsinnän tavoitteisiin (esim. Funke v. Ranska 25.2.1993, kohta 57 ja Buck v. Saksa 28.4.2005, kohdat 44 - 45). Tässä arviossa on merkitystä muun muassa selvitetävän rikoksen vakavuudella ja etsinnän merkityksellä sen selvittämisen kannalta sekä tavalla, jolla etsintä toteutetaan, samoin kuin etsinnän mahdollisilla vaikutuksilla sen kohteena olevien henkilöiden maineeseen. Ratkaisun mukaan etsintään ja takavarikkoon voitiin turvautua, jotta rikoksesta saataisiin konkreettista näyttöä. Sellaista toimenpidettä on kuitenkin perusteltava relevantein ja riittävin syin ja suhteellisuusperiaatetta on noudatettava.

Edelleen korkein oikeus on molemmissa mainituissa ratkaisuisaan todennut, että kotietsinnän perustuminen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen eli poliisin suullisesti antamiin määräyksiin voi jo sellaisenaan laskea kotietsinnän toimittamisen kynnystä ja se ainakin vaikeuttaa kotietsintämääräyksen perusteiden selvittämistä. Nämä seikat heikentävät etsinnän hyväksyttävyyttä ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kannalta arvioituna.

Samoin ratkaisuisa on todettu, että kotietsinnän edellytysten arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota myös etsinnän tuloksellisuutta koskeviin perusteltuihin odotuksiin. Jos kotietsinnästä odotettavissa oleva hyöty on hyvin epätodennäköinen tai hyvin vähäinen, tämä nostaa kotietsintäkynnystä. Etsinnältä voidaan edellyttää, että se etukäteen arvioiden on hyödyllinen laissa mainittujen etsinnän tavoitteiden, kuten omaisuuden takavarikoinnin tai epäillyn rikoksen selvittämisen kannalta.

Erityisesti mainittujen korkeimman oikeuden ratkaisujen valossa totean kantelijan arvostelemasta kotietsinnästä seuraavaa.

Kantelija ei ole vedonnut seikkoihin, jotka olisivat tehneet epätodennäköiseksi sen, että hän olisi saanut huumausaineen haltuunsa tavalla, joka tekisi kotietsinnän tarkoituksettomaksi, eikä selvityksestä käy muutoinkaan ilmi tällaisia seikkoja.

Toisaalta hänen käytöksensä tai olosuhteet muutoinkaan eivät ole viitanneet erityisen merkittävään huumausainerikokseen ja hänen hallustaan tavatun huumausaineen määrä oli vähäinen eikä ollut syytä epäillä huumausaineen levittämistä. On ollut syytä epäillä vain rikosta, josta tyyppillisesti seuraa vain sakkorangaistus, eikä ole esitetty syytä olettaa, että etsinnällä löytyisi jotain sellaista, joka merkittävästi muuttaisi rikosepäilyn luonnetta.

Näin ollen epäillyn rikoksen törkeysaste tai sen selvittämisen tärkeys eivät ole erityisesti puolta-
neet etsinnän toimittamista suhteellisuusperiaatteen kannalta arvioituna.

Suhteellisuusperiaatteen mukaan tulee ottaa huomioon myös epäillylle tai muille pakkokeinon
käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen. On selvää, että kotietsinnällä on puututtu kanteli-
jan perustuslailla suojattuun kotirauhaan. Kantelun tarkoittamassa tapauksessa on kuitenkin
huomattava, että puheena oleva etsintä tapahtui arki-iltapäivänä klo 16.15 alkaen eikä sillä käy-
tettävissä olevan selvityksen mukaan puututtu kenenkään muun kuin kantelijan kotirauhaan.
Kantelija ei ole edes väittänyt, että etsintä olisi herättänyt naapurustossa häiriötä tai huomiota.

Näissä olosuhteissa en katso, että etsinnällä olisi loukattu suhteellisuusperiaatetta. Totean
myös, että kantelijalla olisi ollut pakkokeinolain perusteella mahdollisuus saattaa etsinnän edel-
lytykset käräjäoikeuden arvioitavaksi.

Asiassa on siis käytettävissä olevan selvityksen perusteella ollut lailliset edellytykset toimittaa
kotietsintä. Kiinnitän joka tapauksessa ylikomisario A:n huomiota edellä mainittuihin korkeim-
man oikeuden ratkaisuihin.

3.2.3.2 Menettely kotietsinnässä

Kantelijan mukaan hänelle ei ilmoitettu oikeudesta kutsua paikalle todistaja. Lisäksi hän kyseen-
alaisti sen, että kotietsintä tehtiin suullisen määräyksen perusteella.

Todistaja

Pakkokeinolain 8 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, on
varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja.

B ei muista tapausta yksityiskohtaisemmin, mutta toteaa, että

”Varmuudella olemme rikoksesta epäillyn oikeudet selvittäneet kattavasti ja asiassa on toimittu pykälien,
määräysten ja ohjeiden sekä vallitsevien toimintatapojen mukaisesti. Henkilökohtaisesti minulla on tapanani
käydä oikeudet läpi huolellisesti ja toimia muutenkin asiakkaan kanssa asiallisesti ja hyvässä yhteistyöhen-
gessä.”

Riidatonta on, että kantelija oli läsnä kotietsinnässä. Todistajan kutsumismahdollisuuden varaam-
isen osalta totean, että oikeusasiamiehen on toimivaltansa puitteissa mahdollista puuttua vi-
ranomaisten menettelyyn vain, jos käytettävissä oleva aineisto antaa siihen riittävät perusteet.
Nyt ei ole ilmennyt perusteita sen tueksi, että voisin kyseenalaistaa B:n selvityksen siltä osin
kuin se on ristiriidassa kantelijan kertoman kanssa. Ei ole osoitettu, että B olisi laiminlyönyt va-
rata kantelijalle tilaisuuden kutsua todistaja paikalle.

Totean kuitenkin, että todistajan kutsumismahdollisuuden varaamisesta olisi perusteltua tehdä
merkintä kotietsintäpöytäkirjaan. Tämä voisi vähentää riitaisuuksia kotietsintämenettelyn ku-
lusta esimerkiksi, jos etsinnän lainmukaisuus saatetaan esimerkiksi käräjäoikeuden arvioita-
vaksi. Sekä käräjäoikeuksissa että kantelumenettelyssä yksi useimmin havaittu virhe kotietsin-
tämenettelyssä on juuri laiminlyönti varata tilaisuus todistajan kutsumiseen.

Saatan käsitykseni pöytäkirjasta kotietsinnän toimitusmiehenä vastaavan B:n tietoon.

Kotietsintäpäätös

Pakkokeinolain mukaan kotietsinnästä on pöytäkirjan lisäksi tehtävä kirjallinen päätös. Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen.

Kuten edellä on todettu, tässä tapauksessa kirjallista päätöstä ei tehty ennen etsintää. Selvityksissä ei ole tuotu esiin perusteita sille, että etsintä olisi ollut erityisen kiireellinen, eikä ole muutoinkaan esitetty riittävän painavia syitä sille, ettei kirjallista päätöstä tehty jo ennen etsintää. Kuten edellä on korkeimman oikeuden ratkaisuihin viitaten todettu, kotietsinnän perustuminen vain suulliseen päätökseen heikentää etsinnän hyväksyttävyyttä.

Pakkokeinolain esitöissä on korostettu kirjallisen päätöksen merkitystä. Hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp) todetaan muun muassa seuraavaa.

”Pykälässä puhuttaisiin ”päätöksestä” eikä voimassa olevan lain 5 luvun 3 §:n ja 5 §:n 1 momentin tavoin ”määräyksestä”. Tällä korostettaisiin pyrkimystä kotietsintää koskevien ratkaisujen laadun parantamiseen niin, että etsinnän edellytyksiin ja kohteeseen liittyvät seikat tuotaisiin esiin nykyistä kattavammin ja tarkemmin. Tällä pyritäisiin edistämään myös sitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin huolellisesti harkitsisi etsinnän edellytysten olemassaoloa. Tätä kautta voitaisiin parantaa myös päätösten jälkikäteiskontrollin edellytyksiä.”

Mainitussa hallituksen esityksessä todetaan myös, että

”Lähtökohtaisesti pitäisi pyrkiä kirjallisen päätöksen tekemiseen ennen etsinnän toimittamista. Tämä ei ole kuitenkaan usein käytännön syistä mahdollista, minkä vuoksi pykälän toisessa momentissa säädettäisiin mahdollisuudesta päätöksen jälkikäteiseen kirjaamiseen. Mahdollisuus kirjata päätös jälkikäteen ei oikeutaisi poikkeamaan 1 momentin mukaista päätöstä koskevista vaatimuksista”.

Kirjallinen kotietsintäpäätös olisi siis joka tapauksessa tullut tehdä viimeistään etsinnän jälkeen. Tältä osin laki on ehdoton. Päätöksen kirjaamista ei ole se, että päätöksentekijä kirjataan. Nimenomaan kotietsinnästä päättänyt poliisimies (riippumatta siitä, onko hän asian tutkinnanjohtaja) on vastuussa siitä, että hänen tekemänsä päätös tulee pakkokeinolain 8 luvun 16 §:ssä säädetyn sisältöisenä kirjattua ainakin jälkikäteen, jos sitä ei ole tehty jo ennen etsintää. Hän ei voi tätä vastuutaan siirtää muille: vain hän lopulta tietää, mihin hän päätöksensä tarkkaan ottaen on perustanut.

Tässä tapauksessa kirjallista kotietsintäpäätöstä ei selvityksen mukaan ole lainkaan tehty. Kiinnitän ylikomisario A:n huomiota velvollisuuteen tehdä kirjallinen kotietsintäpäätös.

3.2.4 Puolustajan määrääminen

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n mukaan

Rikoksesta epäillyllä on oikeus itse huolehtia puolustuksestaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä.

Epäillyn pyynnöstä hänelle on määrättävä puolustaja, jos:

- 1) häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen; tai
- 2) hän on pidätettynä tai vangittuna.

Epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun:

- 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään;
- 2) epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa;
- 3) epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai
- 4) siihen on muu erityinen syy.

Tässä tapauksessa pidätettynä ollut kantelija väittää pyytäneensä puolustajan määräämistä. Jos näin olisi, puolustaja olisi tullut määrätä.

Kantelijan kuulustelun toimittanut vanhempi konstaapeli C on selvityksessään todennut, että

”Normaalikäytännön mukaisesti kuulusteltavalta olen tiedustellut hänen halunsa pyytää paikalle avustaja ja/tai kuulustelutodistaja. [Kantelijan nimi] pyysi paikalle avustajan ja tämän vuoksi paikalle saapui [avustajan nimi]. [Kantelijan nimi] myös ilmoitti, että hän ei tarvitse paikalle kuulustelutodistajaa. [Kantelijan nimi] on käyty kaikki oikeudet suusanallisesti läpi eikä [kantelijan nimi] tai [avustajan nimi] esittänyt näihin liittyen kysymyksiä. [Kantelijan nimi] tai [avustajan nimi] ei myöskään pyytänyt puolustajan määräämistä [kantelijan nimi]”.

Lisäksi totean, että kuulustelupöytäkirjaan on rastitettu muun muassa kohdat, joiden mukaan ennen kuulustelua on ilmoitettu ”oikeudesta käyttää avustajaa ETL 4:10” ja ”milloin voidaan määrätä puolustaja ROL 2:1”. Kantelija ja hänen avustajansa ovat allekirjoittamalla kuulustelupöytäkirjan hyväksyneet sen.

Kantelijan ja C:n kertomukset ovat ristiriidassa sen suhteen, pyysikö kantelija puolustajan määräämistä. En katso, että tätä ristiriitaa on tarpeen enemmälti selvittää erityisesti seuraavista syistä.

Ensinnäkin kantelijalla näyttää olevan väärä käsitys siitä, että hän kärsi taloudellista vahinkoa sen vuoksi, ettei puolustajaa määrätty. Korostan, että puolustajan määräämistä koskevan sääntelyn idea on, että puolustaja voi ryhtyä tehtäväänsä välittömästi, koska hän voi luottaa siihen, että valtio maksaa hänelle palkkion. Tarkoitus ei ollut laajentaa julkisen oikeusavun piiriä, joka on edelleen vain niiden saatavilla, jotka eivät kohtuudella kykene maksamaan oikeudenkäynnistä aiheutuvia kustannuksia (tästä ks. Fredman: Rikosasianajajan käsikirja s.217). Kantelija on itse ilmoittanut, että hän ei ole oikeutettu julkiseen oikeusapuun.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 11 §:ssä onkin säädetty, että jos tuomioistuimien toteaa epäillyn syyllistyneen rikokseen, jonka esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten hänelle oli määrätty puolustaja, hänet on velvoitettava korvaamaan valtiolle sen varoista 10 §:n nojalla maksetut korvaukset.

Kun kantelija on tässä tapauksessa tuomittu tutkittavana olleista rikoksista, hän olisi siis joka tapauksessa joutunut korvaamaan valtiolle asianajajalle maksetut korvaukset esitutkinnassa avustamisesta.

Totean myös, että kun kantelijan asianajaja on ollut paikalla, ei kuulustelijan ole käsitykseni mukaan tarvinnut selostaa ilmoitusten tarkoittamien lainkohtien sisältöä tarkemmin. Selvityksen mukaan myöskään avustaja ei ole pyytänyt puolustajan määräämistä.

Asiassa ei ole käytettävissäni olevan selvityksen perusteella ole osoitettu C:n menetelleen asiassa tavalla, joka antaisi minulle aiheutta toimenpiteisiin.

Asiassa herää kuitenkin yleisempiä kysymyksiä siitä, toimiiko poliisi aina asianmukaisesti, kun esitutkintalain 4 luvun 16 §:n mukaisesti epäillylle ilmoitetaan oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa ja oikeudesta puolustajaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:ssä säädettyillä edellytyksillä sekä oikeudesta maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan oikeusapulaissa säädettyillä edellytyksillä.

Varsinkin jos epäillyn avustaja ei ole paikalla, voi näiden tilanteiden erottelu jäädä epäselväksi. Lienee mahdollista, että otetaan esille vain kysymys siitä, haluaako epäilty kuulusteluun avustajan. Korostan, että epäillylle esitutkintalain mukaan tehtävissä lukuisissa ilmoituksissa ei ole

kyse vain lyhyesti hoidettavasta muodollisuudesta, vaan ilmoitukset on tehtävä niin, että epäilty ne tosiasiallisesti ymmärtää. Vain näin epäillyn lakisääteiset oikeudet voivat käytännössä asianmukaisesti toteutua. Tulee myös varmistaa, että poliisimiehet ymmärtävät tekemänsä ilmoitukset ja osaavat vastata mahdollisiin kysymyksiin asianmukaisesti.

Rikosylitarkastaja - - - lausunnossakin todetaan seuraavaa.

”Suoritetussa selvityksessä on ilmennyt, että esitutkintalain 4 luvun 16 §:n 1 momentin 1 -kohta [oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa] selvitetään kuulusteltavalle perusteellisesti ja sen mukaan toimitaan aina. Säännöksen kohdat 2 ja 3 [oikeus puolustajaan ja maksuttomaan oikeusapuun avustajineen] sen sijaan ilmoitetaan enemmänkin rutiininomaisesti ja on ilmeistä, että kaikki kuulustelijat eivät osaa vastata kuulusteltavien mahdollisiin, kyseisiin kohtiin liittyviin lisäkysymyksiin. Tätä näkemystä tukee myös rikoskomisario [nimi] selvityksessään ilmoittama seikka, että hän ei ole tutkinnanjohtajana antanut erillistä ohjeistusta siitä, miten kyseiset ilmoitukset konkreettisesti ilmoitetaan kuulusteltavalle.

Joensuun poliisiasemalla pitkään tutkinnanjohtajana työskennellyt rikoskomisario - - - puhelimitse antaman selvityksen mukaan käytännössä puolustajan määräystä hakee käräjäoikeudelta avustaja. Hän ei itse ole virkaurallaan tutkinnanjohtajana hakenut puolustajaa kertaakaan sillä perusteella, että kuulusteltava on ollut pidätettynä. Hänenkin näkemyksen mukaan kuulustelijoilla saattaa juuri tältä osin olla puutteellisia käytäntöjä kuulusteltavalle tehtävien ilmoitusten suhteen.

Yleisenä käytäntönä on, että kuulusteltavalle annetaan luettavaksi vakiolomake, jonka otsikko on epäillylle tehtävät ilmoitukset. Lomakkeessa on selvitetty kuulusteltavan oikeuksia ja velvollisuuksia, mutta puolustajasta on ainoastaan seuraava maininta: Teillä on oikeus saada tietää, milloin voidaan määrätä puolustaja.”

Poliisilaitoksen oikeusyksikkö on jo kiinnittänyt poliisipalvelut-linjan huomiota ilmeisiin puutteellisiin kuulusteltavalle kuuluvien oikeuksien ilmoittamisessa. Pidän tätä perusteltuna.

Koska käsitykseni mukaan kyse ei ole vain Itä-Suomen poliisilaitoksen käytännöistä, kiinnitän myös Poliisihallituksen huomiota edellä esitettyyn ja erityisesti siihen, että epäillylle tehtävät ilmoitukset tehdään tavalla, joka ei vain muodollisesti täytä lain kirjainta, vaan myös käytännössä varmistaa sen, että ilmoitukset ymmärretään. Poliisihallitus voinee kiinnittää poliisilaitosten huomiota asiaan ainakin tekemiensä laillisuusvalvontatarkastusten yhteydessä.

3.2.5 Ilmoitukset Valviralle

Tässä tapauksessa vanhempi konstaapeli - - - on (ilmeisesti) lokakuussa ja joulukuussa 2016 sähköpostitse ilmoittanut sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle kantelijan kohdistuneesta rikosepäilystä. Selvityksen mukaan hän toiminut ylikomisario A:n ohjeiden mukaan. Ensimmäisessä viestissä on kerrottu, että kantelija opiskelee lääkäriksi kuudetta vuotta Kuopiossa ja että hän oli ”käyttäytynyt junassa sekavasti mm. monitoimiveitsi ollut esillä, minkä vuoksi poliisi ottanut kiinni. Hallusta löytynyt LSD:tä, kannabista, fentanyylliilaastareita sekä huumausaineeksi luokiteltavia lääkkeitä.” Toisessa viestissä oli todettu tarkemmin takavarikoidut aineet ja ilmoitettu, että juttu on lähdössä syyttäjälle.

Valvira oli sittemmin hankkinut Pohjois-Savon käräjäoikeuden maaliskuussa 2017 kantelijan asiassa antaman tuomion. Kun kantelija oli huhtikuussa 2018 hakenut Valviralta oikeutta harjoittaa lääkärin ammattia, Valvira oli ryhtynyt saamiensa tietojen perusteella selvittämään kantelijan terveydentilaa ja ammatillista toimintakykyä.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta annetun lain 6 §:n 1 ja 2 momenttien mukaan

Valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, potilasvahinkolautakunta, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, huoltotoimintaa tai sairaanhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai laitos, yksityisten sosiaalipalvelujen tuottaja sekä apteekki ovat velvollisia pyynnöstä antamaan maksutta virastolle 2 §:ssä tarkoitettujen tehtävien suorittamiseksi välttämättömät tiedot ja selvitykset sen estämättä, mitä salassapitovelvollisuudesta säädetään.

Edellä 1 momentissa tarkoitettulla viranomaisella, yhteisöllä ja laitoksella sekä apteekilla on salassapitosäännösten estämättä oikeus ilman viraston pyyntöäkin ilmoittaa sille seikasta, joka voi vaarantaa asiakas- tai potilasturvallisuutta, elinympäristön tai väestön terveellisyttä tai turvallisuutta taikka joka voi vaikuttaa valvottavan toiminnanharjoittajan luotettavuusarviointiin.

Lain mukaan poliisi voi siis myös oma-aloitteisesti ilmoittaa Valviralle salassapitovelvollisuuden estämättä tietoja seikoista, jotka voivat vaarantaa asiakas- tai potilasturvallisuutta, elinympäristön tai väestön terveellisyttä tai turvallisuutta taikka joka voi vaikuttaa valvottavan toiminnanharjoittajan luotettavuusarviointiin.

Viittaan myös rikosylitarkastaja - - - lausunnossa esille tuotuihin kyseisen säännöksen esitöihin ja katson, että poliisi ei ole ylittänyt harkintavaltaansa, kun se on tehnyt Valviralle kantelijan arvostelemat ilmoitukset.

Asia ei tältä osin anna minulle aihetta toimenpiteisiin.

Totean kuitenkin, että poliisilaitoksen näkemyksen mukaan ilmoitus tulisi tehdä erillisellä kirjeellä, joka arkistoituisi poliisin sähköiseen asianhallintajärjestelmään (Acta). Ilmoituksessa tulisi myös olla maininta siitä, että sen sisältö on ainakin julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla salassa pidettävä. Lähtökohtaisesti päällystöön kuuluvan poliisimiehen tulisi allekirjoittaa kyseinen ilmoitus. Pidän näitä menettelyjä perusteltuina.

Poliisilaitos saattanee nämä käsityksensä henkilöstönsä tietoon.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2.3.2 esittämäni käsityksen ylikomisario A:n menettelyn virheellisyydestä hänen tietoonsa. Samalla kiinnitän hänen huomiotaan kohdassa 3.2.3.1 mainituissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa kotietsinnän edellytyksistä lausuttuihin näkökohtiin.

Kiinnitän vanhempi konstaapeli B:n huomiota kohdassa 3.2.3.2 esittämäni kotietsintäpöytäkirjaan tehtävistä merkinnöistä.

Saatan kohdassa 3.2.4 esittämäni käsityksen epäillylle ennen kuulustelua tehtävistä ilmoituksista Itä-Suomen poliisilaitoksen ja Poliisihallituksen tietoon. Lisäksi kiinnitän poliisilaitoksen huomiota siihen, että se saattaisi kohdassa 3.2.5 mainitut menettelytavat henkilökuntansa tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni A:lle, B:lle, Itä-Suomen poliisilaitokselle ja Poliisihallitukselle.

Muihin toimenpiteisiin kantelut eivät anna aihetta.